

Етимологічний аналіз німецьких християнсько-богословських та церковних термінів-запозичень

Роботу виконано на кафедрі теорії та практики перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті проведено етимологічний аналіз німецьких християнсько-богословських та церковних термінів-запозичень, виявлено способи їхнього проникнення та мови, які найбільше вплинули на формування німецької християнсько-богословської та церковної термінології.

Ключові слова: термінологія, німецька християнсько-богословська та церковна термінологія, термін, запозичення, прями запозичення, непрями запозичення, калька.

Вереш М. Т. Этимологический анализ немецких христианско-богословских и церковных терминов-заимствований. В статье проводятся этимологический анализ немецких христианско-богословских и церковных терминов-заимствований, показаны пути проникновения, а также языки, которые наиболее повлияли на формирование немецкой христианско-богословской терминологии.

Ключевые слова: терминология, немецкая христианско-богословская терминология, термин, заимствования, прямые заимствования, непрямые заимствования, калька.

Veresh M. T. Etymological Analyses of the German Christian Theological and Church Loanwords. The article deals with etymological analyses of the German Christian theological and church loanwords. It shows the way of its penetration and the languages that mostly influenced the forming of the German Christian theological and church terminology.

Key words: terminology, German Christian theological and church terminology, term, loanword, direct loanwords, indirect loanwords, calque.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мова – система фонетичних, лексичних та граматичних засобів, спосіб вираження думок, почуттів та волевиявлення, служить найважливішим засобом спілкування людей, виконує комунікативну функцію у суспільстві [6]. Релігія є невід’ємною частиною суспільного життя кожного народу. Отже, мова та релігія тісно пов’язані між собою, оскільки вони спрямовані на суспільство. Взаємодія народної мови, а також мов релігійного та культурного вжитку (у Середньовіччі латинської та грецької) в процесі формування літературної мови – ще один важливий аспект взаємозв’язку мови та релігії. Мова, яка не переходить в категорію «мертвих» мов, перебуває в безупинному русі, постійно змінюється.

Передати християнські поняття та цінності германцям-язичникам було доволі складно. Потрібно було вводити нові поняття через переосмислення, новоутворення або запозичення. Саме тому вагоме місце в системі німецької богословської фахової мови займають запозичення, які є свідченням тривалого міжкультурного контакту.

Об’єктом нашого дослідження обрано запозичення німецької християнсько-богословської та церковної термінології. Актуальність теми – це зростаючий інтерес до фахових мов в цілому та німецької християнсько-богословської термінології зокрема. **Новизна** роботи – етимологічний аналіз термінів-запозичень у німецькій християнсько-богословській та церковній термінології, оскільки ця тема вперше висвітлюється у вітчизняному мовознавстві. Завдання дослідження – вивчити терміни-запозичення з погляду мови-реципієнтів та способів їх потрапляння у німецьку християнсько-богословську та церковну термінологію.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблема запозичень є предметом дослідження багатьох лінгвістів, зокрема А. С. Д’якова, С. В. Гринєва, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько, О. В. Кокойла, Л. П. Крисіна, Д. С. Лотте, М. Д. Степанової, І. І. Чернєшової, Н.-Р. Флука та ін.

Для розвитку будь-якої мови неминує проникнення іншомовних слів. Запозичення – це елемент чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція, тощо), перенесений з однієї мови в іншу

внаслідок мовних контактів, а також власне процес переходу елементів однієї мови в іншу [7, 158]. Цей процес стосується також і лексичних одиниць фахових мов, пов'язаних із ними. Система термінів передає систему наукових понять, які є наслідком тривалого попереднього розвитку цієї галузі та необхідною умовою подальшого її прогресу [3, 154]. Розширив та уточнив поняття терміна «запозичення» Г.-Р. Флук, який зазначає, що про запозичення можна говорити в тому разі, коли термін із чужої мови потрапив у мову реципієнта через пристосування до морфологічно-фонологічної системи останньої [8, 54].

Серед причин мовних запозичень слід виділити такі:

- потреба в називанні (нової речі, нового поняття);
- потреба в уточненні, реалізації відповідного поняття;
- потреба розмежовувати змістовно близькі, але все ж таки різні поняття;
- тенденція до заміни словосполучень і описових зворотів однослівними найменуваннями;
- закріплення в мові запозичень, які можна об'єднати в лексичний ряд, ґрунтуючись на їх загальному значенні й повторюваності будь-якого загального структурного елемента;
- наявність у мові-продуценті усталених систем термінів, які обслуговують ту чи іншу тематичну галузь, професійне середовище [4, 146].

Існує низка класифікацій запозичень, які розглядають різні аспекти:

- функціонування – інтернаціональні чи національні;
- спосіб проникнення в мову – прямі та непрямі;
- матеріальна форма – оригінальні, трансформні, кальки;
- мова-продуцент, тобто джерело, звідки запозичений лексичний матеріал тощо.

Інтернаціоналізмами традиційно називають лексичні одиниці, що становлять фономорфологічні варіанти слів або морфем, які поширюються в неспоріднені мови та мають у них ідентичну або схожу семантику та графіку й трапляються принаймні в трьох неспоріднених мовах [1, 3]: *der Kardinal* (кардинал) < латин. *cardinalis*, укр. *кардинал*, угорська – *kardinális*, фр. – *cardinal*.

Аналізуючи спосіб проникнення лексичних одиниць, ведуть мову про прямі запозичення, які потрапляють із мови продуцента в мову реципієнта безпосередньо [2, 112]: *die Kathedrale* < латин. *cathedralis* (кафедральний собор), *der Episkopat* < латин. *episcopatus* (єпископат), *das Kyrieelison* < гр. *kyrios eleein* (Боже змилосердися), та непрямі, які запозичуються через посередництво третьої мови [2, 112]: *der Synod* < рос. *sinod* < гр. *synodos* (синод), *das Schisma* < ц. латин. *schisma* < гр. *schisma* (схизма), *die Theologie* < латин. *theologia* < гр. *theologia* (теологія).

За матеріальною формою розрізняють оригінальні та трансформні запозичення, а також кальки. Оригінальні запозичення – це слова, перенесені в мову-реципієнта в тому вигляді, в якому вони існують у мові-продуценті. Слова, запозичені цим способом, залишаються незмінними і не піддаються впливу морфологічної та фонетичної системи мови-реципієнта: *die Sukzession* < латин. *successio*, (передання) *der Salvator* < латин. *salvator*, (Спаситель), *das Sakrarium* < латин. *sacrarium* (сакрарій). Трансформні запозичення – слова чи словосполучення, перетворені в момент перекладу через відкидання або додавання якого-небудь елемента або заміни складного слова сполученнями [5, 10–14]: *neue Theologie* < фр. *Nouvelle Theologie* (нова теологія), *Fest der Kreuzerhöhung* < латин. *Exaltatio crucis* (воздвиження Чесного і Животворящего хреста). Калька – буквальный переклад елементів слова з мови-продуцента на мову-реципієнта [2, 110]: *die Kardinaltugend* < латин. *virtutes cardinales* (головні чесноти), *heiliges Officium* < латин. *Sanctum Officium* (Конгрегація з питань доктрини віри).

Проаналізовано мови-продуценти, з яких лексичні одиниці запозичено в німецьку християнсько-богословську та церковну терміносистему. Розглянуто 2230 термінологічних одиниць, джерелом фактичного матеріалу слугував словник Ф. Гаука та Г. Швінге «Theologisches Fach- und Fremdwörterbuch» [9].

Під час аналізу виявлено такі особливості. Найбільшу кількість запозичень у цій терміносистемі складають лексичні одиниці латинського походження – 1508 термінів, що становить 67,62 % загальної кількості опрацьованих запозичень. Така висока частотність латинізмів у цій терміносистемі зумовлена не тільки тим фактором, що латинська мова тривалий час залишалася панівною у сфері богослов'я, а й тому, що вона і сьогодні зберігає свій статус богословської мови. Передусім це – запозичення, пов'язані з систематичною теологією (*die Konfession* – визнання, *die Inkarnation* – воплощення, *die Dogmatik* – догматика, *die Immaculata* – Непорочна (про Пресвяту Богородицю), *die*

Deifikation – обожествлення), устроєм та структурою церкви (*die Kurie* – курія, *Habemus papam* – маємо Папу, *die Konklave* – конклав, *die Kongregation* – конгрегація, *der Generalvikar* – генеральний вікарій), церковним канонічним правом (*die Jurisdiktion* – юрисдикція, *jus canonicum* – чинне канонічне право, *die Infallibilität* – непомильність папи, *ex cathedra* – екс катедра, з апостольського престолу, *die Exkommunikation* – екскомуніка, *die Rota Romana* – Римська Рота, найвищий церковний суд), а також літургічними та обрядовими сферами (*der Kantor* – кантор, *die Kapelle* – каплиця, *die Adoration* – адорація).

Другими за чисельністю виступають запозичення з грецької мови – 573 терміни, що становить 25,70 %. Серед них можна визначити такі тематичні групи: терміни церковно-обрядового вбрання (*die Mitra* – митра, *Panagia* – панагія, *sakkos* – сакос, *omophorion* – омофор, *phelonion* – фелон) та богослужбові терміни, які передусім використовують у східній традиції: (*Kondakion* – кондак, *Troparion* – тропар); терміни з галузі систематичної теології (*philokalia* – філокалія, *die Theologie* – теологія, *die Theophanie* – Преображення Господнє, *die Eucharistie* – Євхаристія, *theotokos* – Мати Божа); Святого Письма (*die Exegese* – екзегетика, *der Exodus* – Вихід, *das Deuteronomium* – Второзаконня); терміни, пов'язані з церковним урядом (*der Exarch* – екзарх).

У словнику зафіксовано також термінологічні одиниці, запозичені з єврейської мови – 92 одиниці (4,13 %). Це передусім поняття, пов'язані з юдаїзмом та Святим Письмом (*der Pharisäer* – фарисей, *der Sadduzäer* – садукей, *der Rabbi* – учитель, *der Sabbat* – шабат, сьомий день вільний від роботи в юдеїв, *das Passah* – юдейська пасха, *Halleluja* – алілуя, хвалить Господа, *der Cherubim* – херувим, *das Hosanna* – осанна, *Immanuel* – з нами Бог).

Зафіксовано також запозичення із сучасних європейських мов: італійської – 14 одиниць, що становить 0,63 % (*Bambino Jesu* – Дитятко Ісус, *die Madonna* – Мадонна, *Santo Uffizio* – Апостольський престол, *Scala santa* – святі сходи), французької – 13 термінів, 0,58 % (*der Abbé* – абат, *das Skapulier* – скапулярій, *die Soutane* – сутана), англійської – 12 термінологічних одиниць, що складає 0,54 % (*der Gospel* – госпел). Незначну кількість запозичень складають лексичні одиниці з арамейської мови – 10 одиниць, що становить 0,45 % (*Golgotha* – Голгофа, *der Mammon* – мамонія). Запозичення із російської зафіксовано в п'яти випадках, 0,22 % (*archijerej* – архієрей, *Starez* – старець, *Strannik* – путник). По одному запозиченню (0,04 %) було зафіксовано зі слов'янської (*Glagoliza* – глаголиця), перської (*Paradies* – рай) та сірійської (*Peschitta* – пророче, переклад Біблії сірійською IV ст.) (табл. 1).

Таблиця 1

Етимологічний характер німецьких християнсько-богословських та церковних термінів

Мова	Загальна кількість	Абсолютна кількість, од.	Відносна кількість, %
Латинська		1508	67,62
Грецька		573	25,70
Єврейська		92	4,13
Італійська		14	0,63
Французька		13	0,58
Англійська		12	0,54
Арамейська		10	0,45
Російська		5	0,22
Слов'янська		1	0,04
Перська		1	0,04
Сірійська		1	0,04
Усього		2230	100,00

Говорячи про прямий чи непрямий спосіб потрапляння богословських термінів-запозичень, потрібно зазначити, що 87 % складають лексичні одиниці, запозичені прямим способом, і 13 % – за допомогою мови-посередника.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, етимологічний аналіз 2230 німецьких християнсько-богословських та церковних термінів-запозичень виявив, що за своїм походженням найбільшу групу складають латинські та грецькі терміни (відповідно 67,62 % та 25,70 %), а

запозичення з єврейської мови – третя за кількістю група, що становить 4,13 %. Причина такої великої кількості запозичень із латинської та грецької зумовлена, з одного боку, тим, що Біблія була перекладена саме на ці класичні мови, а з іншого – тривалий час латинська та грецька залишалися основними літургійними мовами. Поряд із цим богословські твори отців церкви та значної частини богословів були написані саме латинською, менше – грецькою. Усі ці фактори й сприяли запозиченню такої значної кількості християнсько-богословських та церковних термінів. Щодо способу потрапляння запозичень у мови, то найбільшу групу становлять прямі запозичення – 87 %, решта – 13 % – припадає на непрямі. Проаналізовані терміни-запозичення передають специфічні поняття теології та вирізняються високою точністю позначення й називання.

Одним із перспективних напрямів цієї тематики є подальше дослідження семантичних та морфологічних особливостей.

Список використаної літератури

1. Бельчиков Ю. А. Интернациональная терминология в русском языке / Ю. А. Бельчиков. – М. : Учпедгиз, 1959. – 78 с.
2. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім «KM Academia», 2000. – 218 с.
3. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Вища шк., 1982. – 164 с.
4. Крысин Л. П. Языковое заимствование как проблема диахронической социолінгвістики / Л. П. Крысин // Диахроническая социолінгвістика. – М. : [б. и.], 1993. – С. 131–151.
5. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 152 с.
6. Українська мова. Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
7. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М. : Большая Рос. энцикл., 1998. – 685 с.
8. Fluck H.-R. Fachsprachen: Einführung und Bibliographie / Hans-Rüdiger Fluck. – 5. überarb. Und erw. Aufl. – Tübingen : Basel : Francke, 1996.
9. Hauck F. Theologisches Fach- und Fremdwörterbuch / F. Hauck, G. Schwinge. – [10., Aufl.]. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2005. – 240 S.

Статтю подано до редколегії
19.03.2012 р.

УДК 811.112.2

С. І. Вовчанська – викладач кафедри німецької мови
Тернопільського національного економічного
університету

Запозичення як результат термінологічної номінації (на матеріалі німецької термінології маркетингу)

Роботу виконано на кафедрі німецької мови THEU

Статтю присвячено поповненню німецької термінології маркетингу через запозичення іншомовного лексичного матеріалу.

Ключові слова: термін, термінологія, маркетинг, запозичення, англіцизм.

Вовчанская С. И. Заимствование как результат терминологической номинации. В статье анализируются пополнения германской терминологии маркетинга с помощью заимствования иноязычного лексического материала.

Ключевые слова: термин, терминология, маркетинг, заимствование, англицизм.

Vovchanska S. I. The Loans as a Result of the Terminological Nomination (Based on a Material of the German Marketing Terminology). The article describes the replenishment of the German marketing terminology by the loans of unoriginal lexical material.

Key words: term, terminology, marketing, loans, anglicism.

© Вовчанська С. І., 2012